

BÁTHORY ISTVÁN ALAPÍTÓLEVELE

a kolozsvári jezsuita kollégium számára

Nos Stephanus, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lithuaniae, Russiae, Prussiae, Masoviae, Samogitiae, Kioviae, Voliniae, Podlachiae, Livoniaeque etc. dominus, nec non Transylvaniae princeps. Ad perpetuam rerum temporumque memoriam.

Universis et singulis, quorum interest et intererit in posterum, harum notitiam habituris haec significamus. Duo sunt, in quibus principis munus potissimum consistit: quorum alterum est, ut cultus divinus verus et germanus inter suos retineatur, qui hominis praecipuus statuitur finis; alterum, ut cuique ius suum reddatur, quod civilis vitae fundamentum iudicatur. In utroque ab initio regiminis nostri in Transylvania etiam aliquid praestare conati sumus; in primis autem in depellendis religionis erroribus, quibus illa provincia, divino munere nobis oblata, implicata est, quibus in rebus nulla praestantior ratio se nobis obtulit, quam ut exemplo caeterorum principum doctos viros, pietate ac vitae commendatione insignes, in Transylvaniam accerseremus; quorum doctrina et piis institutis vera pietas in suam antiquam possessionem restitueretur, et sacrarum literarum atque humanitatis

studiis iuvenes instructi, alii ad tractandas res sacras, alii ad civitatis studia aptiores redderentur. Quarum quidem rerum causa nostrae gentis homines longissimas peregrinationes magno sumptu suscipere sunt coacti, cum neque in Transylvania, neque in ipsa Hungaria collegia aut academiae ullae haberentur; imo saepe permultis praeclaris ingeniis alio ob sumptuum inopiam proficisci non liceret, rebus Hungariae, Turcica potentia aucta, vehementer afflictis; hinc intermissis honestis literis, inter homines militari scientiae deditos etiam pietatis studia refrixerunt et omnis vitae elegantia sublata est. Quamobrem, ut et Deo, et hominibus vixisse, atque adeo de posteritate bene meriti merito videremur, ex certa scientia et multa deliberatione nostra, cum Beatissimo in Christo Patre et Domino Gregorio Papa decimotertio, Pontifice Maximo, et Illustrissimo principe domino Christophoro Bathory de Somlyó, voivoda regni Transylvaniae et Sicolorum comite etc., fratre nostro charissimo communicato consilio, scriptis praeterea ad Venerabilem patrem Laurentium Magium, Sacrae Theologiae doctorem, provincialem Societatis Iesu per Bohaemiam et Austriam literis,

visum est Claudiopoli, alias Colosvar, Transylvaniae urbe, in provinciae limine sita et hominum aditu ex Hungaria, Polonia aliisque locis frequenti, collegium Societatis Iesu instituere. Qua de familia Societatis Iesu eo potissimum nomine suscepta nobis est cogitatio, quod testatum iam illa apud omnes fere populos christianos fecerit,¹ de suo praeclaro utilique in ecclesia et republica instituto et munere, quo ex praescriptione ordinis sui, tam bonis, humanioribusque literis ac disciplinis omnibus, quam moribus bonis iuventutem imbuere et erudire, et tam in ecclesia, quam scholis, piis ministeriis, studiisque, quibus assiduo eius Societatis patres incumbere debent, ingeniorum cultui ac animarum saluti studere tenentur. Ac ne huius consilii fructus subditis nostris Transylvanicis caeterisque vicinis locis diutius deberetur, nihil nobis prius putavimus, quam, ut vel ad ipsum bellum abhinc biennium procincti et iam Vilna urbe nostra relicta, versus Poloniam² cum exercitu nostro profecti, Venerabilem olim patrem Franciscum Sunierium, per regnum nostrum Poloniae Societatis Iesu Provinciale, in castra nostra evocaremus et cum eo de mittendis sumptu nostro in Transylvaniam ex Societate Iesu aliquot doctis viris ageremus, quod ipse pro suo studio erga rempublicam christianam nonmodo promovendum suscepit, sed etiam se aliquos ex Societate in Transylvaniam deducturum recepit; quam quidem voluntatem nostram paulo post (dum nos

obsessa arce Polocensi, in ea recuperanda a Moscho hoste nostro magnique ducatus nostri Lithuaniae laboraremus) deductis duodecim vel eo amplius ad docendum interioris doctrinae et pietatis viris, qui in vinea Domini cum fructu operarentur, perfecit, minime longinquitate itineris, multo minus vario discrimine, cui homines interdum peregrinantes sunt obnoxii, deterritus. Quare nos respectu et causa istius muneris praedictae Societatis Iesu, quod ex ordinis sui legibus et institutis, cum literis disciplinisque tradendis, dum pietatis, religionis ac bonorum morum propagatione ab ea praestari debet, pro nostra in religionem affectione, humaniores literas et ipsam provinciam nostram Transylvaniae, cuius saluti, utilitati, humanitati ac ornamentis consulere hac in re voluimus, ex certa scientia nostra animoque bene deliberato et maturo consilio, in Iesu Christi Domini nostri sacro sancto nomine, in civitate nostra Claudiopolitana alias Colosvar nuncupata, collegium Societatis Iesu fundamus, facimus, instituimus, ordinamus et erigimus et bonis redditibusque infra-scriptis afficimus.³ Quam foundationem perpetuis futuris temporibus et in omne aevum valere volumus, attribuentes imprimis praedictae Societatis Iesu, accedente autoritate Apostolica, monasterium desertum olim ordinis Franciscanorum fratrum, liberalitate regum Hungariae exstructum, in platea Farkasucza, muro civitatis contiguum, cum templo, hortis, areis, turribus atque adeo locis omnibus circumiacentibus iuxta

moenia civitatis, in quorum usu ac possessione (olim) praedicti fratres Franciscani antiquitus fuerunt; praeterea domum proximam, in qua olim religiosae virgines habitabant, ut in ea schola aedificaretur, cum omnibus rebus ad eam quomodocunque pertinentibus; liberantes eadem loca et ipsam Societatem Jesu ab omni iurisdictione, onere et servitute civili, causarum omnium saecularium et earum, quae fori ecclesiastici non erunt; notionem tantum Illustrissimo praedicto fratri nostro charissimo, reliquisque successoribus nostris reservantes. Ut vero isti collegio a nobis, ut supra dictum est, instituto nihil ad iura, ornamenta, praeeminentias ad consuetudinem reliquarum in orbe christiano Academiarum desit, ex regia nostra singulari gratia vigore praesentium statuimus et decernimus, ut qui in humanioribus literis, Hebraeis, Graecis et Latinis cum laude versatus fuerit, et postea ad alterutrum facultatum, sive Theologiae, sive Philosophiae fastigium, argumentis prius doctrinae suae editis, iudicio collegii pervenire voluerit, ad gradus et Baccalaureatus et Magisterii et Doctoratus promoveri possit; quae quidem promotio tantumdem iuris, dignitatis, praeeminentiae, ornamentum habeat, quantum istiusmodi promotiones in Italiae, Galliae, Hispaniae et Germaniae academiis de iure et consuetudine habere solent et possunt. Quod ut autoritate Pontificis Maximi sanciat et privilegia iustae universitatis hoc collegium omni ex parte obtineat, apud sedem Apostoli-

cam contendemus.⁴ Pro Societatis autem eiusmodi sustentatione abbatiam Beatissimae Virginis Mariae de Colosmonstra cum contiguo pago, qui pene coniunctus est suburbio civitatis praefatae Colosvar et aliis totalibus et integris possessionibus Bács, Jegenye, Tiburc, Kajánto et Bogártelke vocatis, in comitatu Colosiensi existentibus habitis (quae cuncta bona abbatiae praescriptae, post novissimum reditum in regnum Transylvaniae olim dominae Isabellae reginae Hungariae et filii sui Serenissimi, quondam principis domini Joannis Secundi electi regis Hungariae, felicitis recordationum, in comitiis generalibus ad festum Beatae Catharinae Virginis, anno Domini Millesimo quingentesimo quinquagesimo sexto in civitate Colosvar celebratis, una cum aliarum ecclesiarum Transylvanicarum bonis, consensu omnium statuum et ordinum eiusdem regni Transylvaniae ad publicum fisci usum applicata et redacta, huicque ad dispositionem et facultatem Serenissimae dictae reginae Isabellae et filii eiusdem, domini Joannis Secundi praefati electi regis Hungariae translata fuere, denique consequenti tempore ex gratia et liberalitate ab eodem Joanne rege iure perpetuo ad Magnificum quondam Franciscum Forgach de Ghymes pervenere: eo vero in Italia nullis relictis liberis defuncto, cum ad fiscum publicum iterum recidissent, postea ex commemoratis possessionibus tres totales et integrae nimirum Tiburc, Kajánto et Bogártelke, Excellenti Georgio

Blandratae, Doctori medico nostro pro suis in nos praestitis fidelibus servitiis, iure perpetuo collatae; porro per eum Georgium Blandrata aedem tres praefatae possessiones consensu nostro, summa quinque milium florenorum fidelibus nostris Magnificis Alexandro Kendy de Lóna et Wolfgango Bánffy Losonczi venditae, ad postremum propriis nostris sumptibus dinumerata ac soluta eadem quinque milium florenorum commemoratis Alexandro Kendy et Wolfgango Bánffy summa recuperatae eidemque monasterio de Colos-Monstra Restitutae sunt) simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, sylvis, nemoribus, montibus, vallibus, alpibus, vineis, hortis, vinearumque promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molen-
dinis eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus; item decimis, tam vinorum, quam frumenti, tritici, hordei, avenae, siliginis, lini, cannabis et aliarum fugum atque leguminum terra nascentium, aliisque rebus omnibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem praedictam abbatiam possessionesque praescriptas, de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, commemorato collegio Societatis Jesu dedimus, donavimus et contulimus; quemadmodum vigore praesentium damus, donamus et confer-

imus cum omni iure et dominio ac proprietate perpetuo irrevocabiliter et in omne aevum, possessionemque earum in effectum realem praesentibus hisce literis damus atque concedimus: tribuentes illis plenariam potestatem administrandi et utilitates eorum omnium percipiendi et in usus ipsorum beneplacitos, secundum normam et consuetudinem instituti illorum, convertendi. Denique sancimus, ut collegium et subditi ad ipsum pertinentes, ab omnibus contributionibus et oneribus, tam ordinariis, quam extraordinariis sint immunes et exempti, exceptis iis, quae publico scito seu laudo in generalibus comitiis in communi reipublicae causa decernuntur. Ad haec, quo tanto magis rebus divinis ac literis vacare possit, decernimus, ut omnes eius collegii causae, quae illi cum nobilitate aut quibusvis aliis ratione bonorum intercedere poterunt, per nostrum aut successorum nostrorum causarum directorem in iudiciis defendantur. Postremo omnia et singula praemissa rata, firma et inconvulsa perpetuo haberi et observari debere, verbo nostro regio pollicemur. Simul etiam requirimus Illustrissimum dominum fratrem praedictum nostrum charissimum, caeterosque successores nostros, ut hanc praesentem foundationem nostram cum collatione universa fideliter et diligenter manu teneant et observent, totique pro Christi gloria et eius ovium utilitate in hoc sint, ut ea in omnibus effectum sortiantur temporibus universis, non obstantibus in praedictis omnibus aliquibus legibus, constitution-

ibus, decretis, statutis, consuetudinibus et aliis quibuscunque in contrarium faciendibus. Quibus omnibus et singulis in quantum praesentis nostrae foundationi, constitutioni et erectioni obstant, seu obstare in futurum possent, derogamus et derogatum esse volumus per litteras hasce nostras praesentes. In quorum omnium fidem diploma hoc nostrum manu nostra subscripsimus et sigillo nostro, quo in rebus Transylvanicis utimur, pendenti mandavimus sigillari. Datum per manus Magnifici fidelis, nobis dilecti Martini Berzevicei equitis et nostri per Transylvaniam cancellarii ac capitanei Stargardiensis, in arce nostra regia Vilnensi, duodecima die mensis Maii, Anno Domini Millesimo quingentesimo octogesimo primo, regni vero nostri quinto.

Stephanus rex

*Martinus Berzeviceius
per Transylvaniam cancellarius*

Commentarii:

Az alapító levél szövegét Minker Emil: Szeged egyetemének elődei című SZTE-kiadványból (Szeged, 2003. 24-29) vettük át, ez pedig Veress Endre szövegközlését A kolozsvári Báthori-egyetem története című, 1906-ban megjelentetett művéből. Ez az alapító levél néhány helyen jelentősen eltér attól a változatától, amelyik a Monumenta Antiquae Hungariae 2. kötetében olvasható. (Ed. Ladislaus Lukács. Roma, 1976. 62-66) A fontosabb eltérések helyeit indexszámok jelzik:

1. Az összetett mondat a változatban a „fecerit”-ről így folytatódik: „de sua in pietate et instituendi munere sedulitate, atque adeo fructu, qui et ad Ecclesiam et ad respublicas longe lateque dimanavit.”
2. „Poloniam” helyett a Lukács-változatban „Polocciam” áll. Ez utóbbi helyességét támasztja alá a szövegösszefüggés, az előbbi véletlen elírás lehet.
3. E helyen a Veress-változat néhány tagmondattal és kifejezéssel hosszabb, és van az adatolásban is eltérés: a Veress-változatban az elhagyott kolostor „olim ordinis Franciscanorum fratrum”, a másokban: „olim ordinis Bernardinorum fratrum”.
4. Itt a Veress-változatból hiányzik az alábbi összefüggő három mondat: „Cum vero hoc omne nostrum institutum et consilium ad laudem nominis divini et utilitatem communem spectet, debebunt e contra atque erunt obligati collegii Societatis Jesu incolae, ut perpetuis temporibus de ipsorum in docendo industria atque diligentia constet; ne, quod saepe evenire videmus, praeclara caepta a laudabili authorum instituto descendant in contemptumque veniant. In primis autem, praeter alia eorum instituti in reducendis ad Deum animabus pia exercitia, diligenter tradent in suis scholis grammaticen, rhetoricen, dialecticen, adhibito diligenti disserendi et dicendi usu, mathematicas disciplinas atque omnes philosophiae partes, et praeter haec etiam (quod illorum potissimum professio requirit) sacras litteras, qua par est, diligentia explicabunt. Qua omnia, etsi nunc propter minorem proventuum collegii copiam, quam que tot alendis operariis sufficiat, praestare non poterunt; aucta tamen per nos fundatione, et ad pleni, ut speramus, collegii formam reducta, praestabunt. Interim scholarum sui collegii curam habebunt, et in iis lectiones publicas secundum captum discentium ea, qua maxima possunt, diligentia instituent, exercitationi iuventutis undequaque confluentis secundum institutum suum incumbunt, ut ea in pietate iuxta et doctrina ac moribus recte proficiat.” A Veress-változat ezen a helyen és ehelyett az ajándékozott birtokok korábbi tulajdonosait sorolja fel.